

УДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ

В.С. Венедиктов

Освіта як основний фактор демократизації суспільства і держави

Формування демократичного суспільства в умовах економічних та соціально-політичних перетворень у країні на передній план висуває проблеми освітньої діяльності. Це цілком закономірно, бо майбутнє будь-якої держави в значній мірі обумовлено розвитком національної освіти. Однак для того, щоб освіта сприяла захисту стратегічних інтересів держави, її розвиток повинен випереджати в часі розвиток інших складових економіки. Освіта як соціальний інститут являє собою сукупність відносно встановлених форм соціальної освітньої практики, шляхом яких організується суспільне життя, забезпечується взаємозв'язок суспільства та особи. Змістом означеного інституту необхідно вважати обумовлені цілями і потребами суспільства вимоги до системи знань, умінь та навичок, світогляду, громадських і професійних якостей майбутнього фахівця, що формується в процесі навчання. Освіта є показником ступеня розвитку громадянського суспільства, яке в свою чергу є показником розвитку демократії в країні, бо у сучасному світі реальна демократія здійснюється через структури громадянського суспільства.

Спираючись на розробки вітчизняних та зарубіжних вчених, можна відмітити дві моделі активного громадянського суспільства – західну “антропоцентричну” з автономними і самостійними щодо держави структурами та східну “державоцентричну” зі слухняними сателітними щодо держави організаціями. Історично і географічно Україна розташована на перетині двох цивілізацій – західної та східної, у менталітеті її населення тісно переплітаються взаємовиключні устремління, тому питання вибору моделі демократичного розвитку є досить непростим. Отже, виходячи з цього, можна відмітити такі моделі країн, детерміновані розвитком громадянського суспільства: 1) інноваційну з розвиненим, активним громадянським суспільством, 2) статичну, де громадянське суспільство є інертним, 3) транзитну, з громадянським суспільством, що формується.

Інноваційна модель поєднує в собі динамічне, активне громадянське суспільство, демократичну, правову державу та розвинену ринкову економіку. Країну з інертним громадянським суспільством можна визначити як статичну, адже її фундаментом є нежиттєздатна командна економіка, а влада спирається на силу, нехтуючи законом. Усе, що можна вважати зародком громадянського суспільства, опиняється під пильним контролем із центру, а

будь-які незалежні форми громадської активності уніфікуються деспотичною державою. Інертне громадянське суспільство не здатне налати країні необхідні імпульси для розвитку. Зовсім інша ситуація в країнах, де громадянське суспільство формується, бо від перебігу цього процесу залежить рівень добробуту і стабільності даного соціуму. В транзитних країнах процес формування громадянського суспільства проходить ряд етапів і успіх переходу залежить від рішучості, пильності та ефективності реформаторських заходів як в економічній, так і в соціальній сферах. Однією із таких сфер і є національна освіта.

Наша освіта потерпає зараз від кризи, фінансових нестач, низької якості навчання та вкрай незадовільного соціального статусу педагогів і студентів. Це також стосується і вищої юридичної освіти, яка відчуває недостачу високих орієнтирів. Сучасний стан юридичної освіти характеризується тим, що насиченість юристами залишається в цілому по країні диспропорційною. Підготовку фахівців-правознавців здійснюють понад 170 вищих навчальних закладів (до 1991 р. їх було 6), з яких 50 – приватні. Загальний ліцензований обсяг підготовки фахівців за напрямом “Право” ставить майже 30 тис. осіб на рік, тобто 4 місяця на 10 тис. населення, з них 3,5 припадає на вищі навчальні заклади державної форми власності. Ліцензований обсяг з розрахунку на 10 тис. населення за регіонами становить: у північному – 10,2 місяця, східному 4,7, південному – 3, західному і центральному – 2 місяця. Підготовку юристів в основному здійснюють вищі навчальні заклади системи МВС, Національна юридична академія ім. Ярослава Мудрого, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка, Львівський національний університет ім. Івана Франка, Одеська національна юридична академія, Державна академія податкової служби.

Нерівномірне територіальне розміщення вищих навчальних закладів, що здійснюють підготовку юристів, створює певні соціальні проблеми, пов’язані з нерівними можливостями у здобутті освіти та працевлаштуванні молоді в різних регіонах.

Зазначене збільшення обсягів підготовки юристів істотно не позначилося на забезпеченні різних сфер суспільного життя кваліфікованими юридичними кадрами. На сьогодні не визначено, скільки фахівців потрібно для різних сфер юридичної практики, не зроблено науково обґрунтованого прогнозу щодо обсягів підготовки юристів, не реформується мережа вищих навчальних закладів відповідно до регіональних потреб. Не відповідають сучасним потребам суспільства зміст юридичної освіти та якість організації навчально-го процесу.

Значні недоліки мають місце у забезпеченні системи юридичної освіти педагогічними і науково-педагогічними працівниками. Обсяги підготовки таких працівників не задовольняють потреб сьогодення.

У цьому напрямку відчувається “дисертаційний нігілізм”, суть якого зводиться не до виваження наукових досліджень, а до того, щоб будь-якою ціною отримати кінцевий результат – стати кандидатом наук. Тобто в нагоді все більш і більш актуальним стає вислів про те, що „науковцем можеш ти не бути, але

кандидатом бути зобов'язаний". На жаль, це компрометує систему вищої підготовки науково-педагогічних кадрів.

Але треба мати на увазі, що освіта – це смислове джерело соціогенезу, механізм піднесення громадянського суспільства та економічних перетворень, її треба розглядати і розуміти як творення субстанції соціального тіла демократичної країни в умовах розбудови державності. Державність – це не сама держава, а її організаційно-владна структура, що є носієм суверенітету держави. Ця структура – продукт суспільства взагалі. Елементи державності можуть з'являтися тоді, коли самої суверенної держави ще не існує. Тому дуже важливо, щоб в умовах розбудови державності громадянське суспільство стало більш демократичним, розумнішим, інтелігентним, гуманним, мало б відповідні юридичні знання. Треба також засвоїти і такі обставини, що в формуванні демократичної та правової культури особистості приймають активну участь тільки ті знання, які набули характеру переконання, повної впевненості в правоті своїх поглядів, ідей, принципів. Проведенні дослідження свідчать про те, що знання набувають статусу переконання тільки тоді, коли вони пережиті самостійно, шляхом свідомих практичних дій.

Якою б глибокою не здавалася криза, що в ній перебуває наше суспільство, на які б труднощі не натрапляла і буде натрапляти наша молода демократія, побудова незалежної демократичної України – це реальний процес.

По-перше, реалізувати таке завдання змогли багато країн. Їхній досвід має для нас неопіднеке значення. По-друге, реформи, що проведені в Україні, хоч і не були радикальними, але вже відіграли і продовжують відігравати позитивну роль. По-третє, відбувається відтворення першоелементів цивілізованого громадянського суспільства.

Ми розглядаємо в окресленому напрямку громадянське суспільство як елемент розбудови демократичної інституції. Основа громадянського суспільства – вільна незалежна особистість, що зобов'язана своїм існуванням і проіснуванням не опіці чи побажанням влади, а своїм власним силам та здібностям. Ось чому важливу роль у цьому аспекти відіграє і якість освіти, як важливий чинник високого рівня соціального, духовного, психологічного розвитку особистості, її внутрішньої свободи і здатності до самостійної діяльності і самореалізації.

Наші освітні реформи – вимушена необхідність. Очевидно, що характер і результативність цих реформ визначається поєднанням багатьох факторів. У найбільш імовірному випадку для наших сучасних умов аналогом характеру майбутньої еволюції системи освіти України може бути "броунівський рух", тобто завислої у рідині частинки за наявності повільного плину всієї рідини разом з частинкою під впливом якогось потужного зовнішнього фактора. Для нашої вищої школи "броунівськими чинниками" виступають усталені упереджені і хибні уявлення політичної й адміністративної номенклатури.

Таким чином, одним із суттєвих чинників удосконалення підготовки кадрів у вищих навчальних закладах МВС є підвищення роботи педагогічних колективів щодо їх професійного виховання та створення належних умов адаптації

до нового соціального середовища та залучення до нового виду демократичної діяльності.

Діяльність правоохоронних органів завжди знаходяться під пильною увагою суспільства, оскільки вона так чи інакше захищає інтереси всіх його членів і її результати найбезпосереднішим чином відбиваються на забезпеченні безпеки особи, суспільства та держави, реалізації їх законних інтересів на демократичних правових засадах. Робота правоохоронних органів пов'язана з великою кількістю моральних проблем, що породжуються специфікою цілей, змісту, форм, методів та способів їх діяльності. Вже те, що забезпечувати правопорядок, спокійне життя громадян доводиться з використанням засобів примусу та обмеження прав особи, викликає щільний комплекс прогиріч як у суспільній, так і в індивідуальній свідомості.

Від успішного здійснення навчальної, соціально-психологічної та професійної адаптації курсантів у процесі навчання залежить їх ставлення до обраної професії, стійкість та закріплення в органах внутрішніх справ, подальший її розвиток на демократичних засадах. Освітня професійна діяльність повинна бути заснована на формуванні в особистості ієрархії цінностей і потреби змінювати й удосконалювати як самі знання, так і їхнє практичне перетворення. Задача педагогів полягає в тому, щоб з демократичних позицій закласти фундамент розвитку відповідної потрібно-мотиваційної сфери особистості.

Сьогодні перед Україною стоїть складне завдання – побудувати активне життєздатне громадянське суспільство, яке повишне стати серцевиною добре функціонуючого демократичного устрою, а правоохоронним органом забезпечувати його безпеку. Тільки за таких умов ми можемо розраховувати на гідне місце серед цивілізованих країн світу.

Сучасний навчальний процес у вищих відомчих закладах освіти – це єдина узгоджена система творчої співпраці професорсько-викладацького складу, навчально-допоміжного персоналу, слухачів, курсантів, ад'юнктів тощо, спрямована на передачу гуманітарної, соціально-економічної, правової та іншої інформації її опанування, сприйняття та вироблення навичок застосування в будь-якій сфері людської діяльності, що потребує юридичного супроводження. Щоб навчально-виховний процес мав результативний характер, необхідно постійно збуджувати активність його учасників під час передачі та сприйняття освітньо-правової інформації. Навчальний процес у відомчих закладах освіти і науково-дослідна робота є діалектично взаємопов'язаними явищами. Саме підготовка висококваліфікованих фахівців надає вузівській науці особливого значення. Водночас існує і протилежна тенденція. Високої якості навчального процесу без відповідного рівня вузівської науки бути не може. Практично неможливо знайти випадки, коли б вищий заклад освіти, не маючи викладачів високої наукової кваліфікації, академіків, професорів, доцентів, докторів, кандидатів наук, мав би визнаний престиж і не лише випереджав, а й не відставав від інших навчальних закладів за рівнем підготовки своїх випускників.

Організація навчального процесу в навчальних закладах освіти систем

МВС України потребує якісно нових організаційно-економічних підходів. Це зумовлено низкою основних причин. Одна з них – це зміни, що сталися в економіці нашої країни, орієнтування навчального процесу насамперед на розвиток особистості особи рядового чи начальницького складу органів внутрішніх справ. Одним з головних вимог часу сьогодні і особливо в майбутньому є поєднання глибоких теоретичних знань, “вміння вчитися” – здатність до постійного накопичення і опрацювання в практичній галузі нових знань, прагнення до самовдосконалення і водночас глибокої спеціальної підготовки. Головним в організації навчального процесу повинно стати максимальне наближення змісту навчання до потреб практики. Науково-педагогічні кадри мусять чітко усвідомити, що всі здобутки певних галузей знань повинні бути підпорядковані вимогам практики. Вони мусять стати теоретично-методологічним підґрунтям реальної оперативно-службової діяльності правоохоронців. Особливого значення тут набувають питання практики курсантів у органах внутрішніх справ. Проблема зближення навчального процесу в закладах освіти МВС і практики має і організаційно-управлінський аспект. Мова йде про подолання розриву, який є між практичними органами та відомчими закладами освіти.

Освіта є тим компонентом суспільного життя, який визначає рівень інтелектуалізації всіх його сфер, спроможність сприйняття, розробки і застосування новітніх технологій і гуманітарних ідей, принципів і норм правовідносин у державі. Зрештою, цим буде визначатися не тільки динаміка економічного розвитку країни, життєвий рівень населення, стан правопорядку і моральності, але й місце України у глобальному вимірі як повноправного члена світової спільноти. Глибоке усвідомлення цієї залежності, нагальна потреба рухатися в ногу з часом викликана тим, що сьогодні бо сьогодні перед Україною стоїть складне завдання – побудувати активне життєздатне громадське суспільство, яке повинне стати серцевиною добре функціонуючого демократичного устрою, а правоохоронним органам забезпечувати його безпеку. Тільки за таких умов ми можемо розраховувати на гідне місце серед цивілізованих країн світу.

Надійшла до редакції 25.12.2002 р.

Ю. Ф. Прадій

Актуальні питання лінгвістичної підготовки майбутніх правоохоронців

Новий підхід до визначення місця і ролі ОВС в українському суспільстві зумовив пошук новітніх орієнтирів щодо організації та змісту роботи з персоналом, які передбачають підготовку кадрів, здатних до активної, творчої участі в суспільному житті, володіють політичною, правовою і, що конче важливо, належною мовленнєвою культурою, бо мовлення працівника ОВС – його